

مطالعات

دوره ۳ / شماره ۲ / پاییز و زمستان ۱۳۹۲ / ص ۴۴۲-۴۳۳

معرفی و نقد کتاب: اسلام و یهودیت معاصر در آمریکای لاتین: آرژانتین، برزیل و شیلی*

مرتضی تفریشی^۱

دکتری تاریخ؛ دانشگاه آزاد اسلامی

تاریخ دریافت: ۹۲/۳/۳ - تاریخ پذیرش: ۹۲/۵/۵

دکتر آیزاک کارو گرینسپون^۲ متولد ۱۹۵۷ و پژوهشگر مسائل اسلام و خاورمیانه در مؤسسه مطالعات بین‌الملل دانشگاه آرتورو پرات^۳ در شیلی است. حوزه تخصصی وی عمدتاً روابط بین‌الملل است. دکتر کارو گرینسپون بیشتر به تحقیق در زمینه بنیادگرایی اسلامی معاصر پرداخته و مدیریت یک پروژه تحقیقاتی را نیز در این مورد بر عهده دارد. وی مؤلف چندین کتاب و مقاله درباره جوامع مسلمانان و یهودیان در اروپا و آمریکای لاتین است. کتاب «اسلام و یهودیت در آمریکای لاتین» در دو بخش تنظیم شده است و هر بخش چند فصل دارد. مقدمه و مؤخره‌ای نیز در کتاب وجود دارد. در بخش اول، به وضعیت یهودیان در آمریکای لاتین از منظر تاریخی، مهاجرتی، اقتصادی، فرهنگی و

* Caro Grinspun, Isaac (2010). Islam y Judaísmo Contemporáneos en América Latina: Los casos de Argentina, Brasil y Chile. Santiago de Chile: RIL editores.

1. mortafreshi@gmail.com

2. Isaac Caro Grinspun

3. Arturo Prat

سیاسی پرداخته شده و در هرکدام از فصول آن اقلیت مزبور در کشورهای آرژانتین، برزیل و شیلی بررسی شده است؛ ضمن اینکه نیم‌نگاهی هم به وضعیت یهودیان در ایالات متحده آمریکا به‌عنوان بزرگ‌ترین اقلیت یهودی در دنیا دارد. در بخش دوم، وضعیت اقلیت مسلمان در سه کشور مزبور در آمریکای لاتین بررسی شده است. در متن کتاب از مصاحبه‌های متعدد با رهبران مذهبی مسلمان و یهودی در کشورهای آمریکای لاتین استفاده شده است. نویسنده در مؤخره کتاب نیز بار دیگر نتایج به‌دست آمده در طول فصول مختلف را به‌صورت خلاصه مورد اشاره قرار می‌دهد. لازم به ذکر است که کتاب مزبور به زبان اسپانیایی نوشته شده و هنوز ترجمه انگلیسی یا فارسی از آن منتشر نشده است.

در مقدمه کتاب آمده است که هدف آن، مطالعه جوامع مختلف مسلمانان و یهودیان در کشورهای آمریکای لاتین به‌ویژه در سه کشور آرژانتین، برزیل و شیلی است و به‌طور دقیق‌تر به نحوه ادغام آن‌ها در جوامع کشورهای مزبور می‌پردازد؛ امری که مستلزم مشخص کردن نقش آن‌ها در صحنه بین‌المللی است. تنوع موجود در رابطه با هویت‌های اسلامی و یهودی در کشورهای آرژانتین، برزیل و شیلی با توجه به روابط میان آن‌ها و نیز فرایندهای جذب و ادغام که جوامع مزبور به‌عنوان بازیگران بین‌المللی غیردولتی با آن دست‌به‌گریبان هستند، مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. به‌زعم نویسنده، وجه مشخصه جوامع مسلمان و یهودی در کشورهای آمریکای لاتین نه اتحاد و همگونی آن‌ها بلکه به‌عکس وجود هویت‌های مختلف فرهنگی، مذهبی و ملی است که به‌صورت تنوع گروه‌ها و نهادهای مختلف در این جوامع نمایان می‌شود. این اختلاف‌ها نه تنها در میان جوامع کشورهای مختلف آمریکای لاتین بلکه درون هر یک از آن‌ها نیز وجود دارد.

در مورد یهودیان می‌توان در وهله نخست با یک تقسیم‌بندی فرهنگی و تاریخی آن‌ها را به یهودیان سفاردی و یهودیان اشکنازی متمایز ساخت. یهودیان سفاردی آن

دسته از یهودیانی هستند که منشأ آنها سفاراد (نام عبری اسپانیا) است و در سال ۱۴۹۲ از آن کشور اخراج شدند و از آن پس به مناطق مختلف به ویژه شمال آفریقا و مناطقی که تحت تسلط امپراتوری عثمانی بود، مهاجرت کردند. یهودیان اشکنازی از جوامع مختلف یهودی در اروپای مرکزی و شرقی منشأ گرفته‌اند و دارای مرکزیت مهمی در اشکناز (نام عبری آلمان) بودند و به لهستان و روسیه مهاجرت کردند. سپس گروهی از آن‌ها به ایالات متحده آمریکا، گروهی دیگر به آمریکای لاتین و گروهی هم به فلسطین اشغالی مهاجرت کردند. تقسیم‌بندی دیگری که می‌توان از یهودیان به عمل آورد، یک تقسیم‌بندی مذهبی است که طی آن به پنج گروه سنتی افراطی، سنتی، محافظه‌کار، اصلاح طلب و نواندیش تقسیم می‌شوند.

در مورد مسلمانان یک تقسیم‌بندی بنیادین آن‌ها را به صورت سنی و شیعه از یکدیگر متمایز می‌سازد. از سوی دیگر، باید به وجود گروه‌های صوفی و این حقیقت که همواره غیرمسلمانان زیادی به دین اسلام مشرف می‌شوند، اذعان نمود. این پدیده در تمام دنیا و از جمله در کشورهای آمریکای لاتین قابل مشاهده است. اعراب ساکن کشورهای آمریکای لاتین عمدتاً مسیحی و بسیاری از آنان ارتودوکس هستند. ضمناً مسیحیان لبنانی مارونی نیز در میان آن‌ها دیده می‌شوند. اکثر اعراب ساکن در کشورهای آمریکای لاتین مهاجران سوری، لبنانی و فلسطینی هستند. برای فهم بهتر موضوع این کتاب باید به سه مسئله توجه کرد. نخست، مهاجرت‌ها و تأثیر آن بر ایجاد جوامع مهاجر مسلمان و یهودی و سپس رابطه میان لائسیسم و مذهب و سرانجام افزایش موارد یهودی‌ستیزی و اسلام‌هراسی.

نخستین مهاجرت‌های یهودیان به آمریکای لاتین توسط یهودیان ساکن در اسپانیا و با هدف رها شدن از شرایط دشوار به وجود آمده از سوی دادگاه تفتیش عقاید یا انگیزسیون در قرن شانزدهم صورت گرفت و تا اوایل قرن نوزدهم ادامه یافت. سپس در اواسط آن قرن بار دیگر به دلیل تمایلات یهودی‌ستیزی در شرق اروپا و روسیه و نیز

وضعیت مساعد برای مهاجرت به آمریکای لاتین مهاجرت‌ها به آن منطقه و به‌ویژه به آرژانتین شدت گرفت. مسلمانان نیز برای اولین بار در قالب برده‌های سیاه جهت کار بر روی مزارع نیشکر وارد آمریکای لاتین و به‌ویژه کشورهای ونزوئلا، کلمبیا و برخی جزایر کاراییب شدند. پس از آن در اواخر قرن شانزدهم مهاجرت‌هایی از هندوستان صورت گرفت و کارگران هندی برای کار عمدتاً به جزایر کاراییب مهاجرت کردند. در اواسط قرن نوزدهم نیز یک موج مهاجرتی از کشورهای سوریه، لبنان و فلسطین صورت گرفت که تا اوایل قرن بیستم ادامه یافت. به این ترتیب، تعدادی از اتباع آن کشورها که عمدتاً اعراب مسیحی و تعدادی هم مسلمان بودند، به آن منطقه مهاجرت کردند.

در فصل اول بخش نخست کتاب، نویسنده بیان می‌کند که سه چهارم یهودیان ساکن در آمریکای لاتین را یهودیان اشکنازی یا همان یهودیان اروپایی تشکیل می‌دهند و همین‌ها بودند که صهیونیسم را به وجود آوردند. یهودیان سفاردی از قرن شانزدهم و به دلیل وجود دادگاه تفتیش عقاید در اسپانیا و پرتغال به آمریکای لاتین مهاجرت کردند و هم اینان بودند که نخستین جامعه یهودیان را در آن منطقه در شهر برزیلی رسیف^۱ تشکیل دادند. ویژگی بارز جوامع یهودی در آمریکای لاتین تنوع زیاد آن‌هاست که از این لحاظ پس از فلسطین اشغالی در مرتبه دوم قرار می‌گیرند. زیرا یهودیانی از کلیه نقاط جهان به آمریکای لاتین مهاجرت کرده‌اند دارای سازمان‌ها و تشکیلات مهمی هستند. برای مثال، می‌توان از کنگره جهانی یهودیان^۲ و سازمان جهانی صهیونیسم^۳ به عنوان دو نهاد عمده یهودیان نام برد که شعبه‌هایی در کشورهای آمریکای لاتین دارند. یکی از این شعبه‌ها، کنگره یهودیان آمریکای لاتین^۴ است که مقر آن در آرژانتین است. جمعیت یهودیان آمریکای لاتین بر اساس برخی تخمین‌ها حدود ۳۹۵ هزار نفر است که از آن میان ۱۸۵ هزار نفر در آرژانتین زندگی می‌کنند. پس از آن، ۸۶ هزار یهودی در برزیل، ۴۰

-
1. Recife
  2. World Jewish Congress
  3. World Zionist Organization
  4. Congreso Judío Latinoamericano

هزار نفر در مکزیک، ۱۸ هزار نفر در اروگوئه، ۱۵ هزار نفر در شیلی و ۱۵ هزار نفر یهودی در ونزوئلا زندگی می‌کنند. با اینکه بیشترین جمعیت یهودی در آمریکای لاتین در آرژانتین ساکن هستند کشور اروگوئه بیشترین نسبت جمعیت یهودی به هر ۱۰۰۰ نفر جمعیت کشور را دارد (۵/۳ درصد). شایان ذکر است که جمعیت یهودیان در آمریکای لاتین از سال ۱۹۸۶ تا ۲۰۰۴ میلادی به طور متوسط به ۱۰ درصد کاهش یافته است.

در فصل دوم کتاب راجع به وضعیت یهودیان در آرژانتین می‌خوانیم که تشکیلات سازمانی یهودیان در آن کشور از سال ۱۸۹۴ و با تأسیس نهادی اشکنازی به نام *انجمن پرهیزکاران*^۱ آغاز شد که بعدها در سال ۱۹۴۹ به *انجمن دوستی اسرائیل و آرژانتین (آمی)*^۲ تغییر نام داد. نحوه ادغام یهودیان مهاجر در ساختار اقتصادی آرژانتین نخست به صورت کارگران ساده و سپس تبدیل شدن به کارگران ماهر و متخصص و همچنین به کارفرمایان صورت گرفته است. جمعیت یهودیان آرژانتین به سبب مهاجرت به خارج یا مستحیل شدن کاهش یافته است، به نحوی که از تعداد ۲۷۵ هزار نفر در سال ۱۹۶۰ به ۱۸۵ هزار نفر در سال ۲۰۰۶ رسیده است. شهر بوئنوس آیرس پایتخت آرژانتین از لحاظ دارا بودن تعداد جمعیت یهودی سیزدهمین شهر دنیا و بدون احتساب شهرهای فلسطین اشغالی و آمریکا، سومین شهر پس از پاریس و لندن است، زیرا ۱/۳ درصد کل جمعیت یهودیان جهان را در خود جای داده است.

فصل سوم کتاب به وضعیت یهودیان در کشور برزیل اختصاص دارد. نویسنده در این فصل متذکر می‌شود که گرچه مهاجرت یهودیان به برزیل به اواخر قرن پانزدهم برمی‌گردد و حتی نخستین جامعه یهودی در آمریکای لاتین در سال ۱۶۳۰ در شهر رسیف تشکیل شد، ولی مهاجرت سازمان یافته یهودیان به برزیل از اواسط قرن نوزدهم و به ویژه از دهه دوم قرن گذشته آغاز گردید. جمعیت یهودیان در برزیل از سال ۱۹۶۰ تاکنون سیر نزولی داشته است، به نحوی که از ۹۶۰۰۰ نفر در سال ۱۹۶۰ به ۸۶۰۰۰ نفر

1. Piadosa Compañía

2. Asociación Mutual Israelita Argentina (AMIA)

در سال ۲۰۰۰ کاهش یافته است. از لحاظ تشکیلاتی بزرگ‌ترین سازمان یهودی در برزیل، کنفدراسیون اسرائیلی برزیل^۱ است که در برگیرنده فدراسیون‌های یهودی تمامی ایالات آن کشور است و در سال ۱۹۴۸ تأسیس شده است.

فصل چهارم کتاب به وضعیت یهودیان در شیلی اختصاص دارد. سابقه حضور یهودیان در شیلی به قرن شانزدهم برمی‌گردد، ولی مهاجرت سازمان‌یافته و منظم آن‌ها به آن کشور از اوایل قرن بیستم آغاز شد. کمی پس از صدور اعلامیه بالفور نخستین کنگره یهودیان شیلی در سال ۱۹۱۹ در سانتیاگو پایتخت آن کشور تشکیل و سپس تأسیس فدراسیون صهیونیستی شیلی^۲ اعلام شد. تأسیس این فدراسیون در حقیقت به‌مثابه آغاز حضور نظام‌مند یهودیان در آن کشور است. در دهه ۱۹۸۰ تعداد یهودیان در شیلی به حداکثر خود یعنی ۳۵۰۰۰ نفر رسید. در حال حاضر تعداد آن‌ها بر اساس سرشماری سال ۲۰۰۲ در حدود ۱۵۰۰۰ نفر است. به این ترتیب یهودیان ۰/۱۳ درصد جمعیت شیلی را تشکیل می‌دهند.

فصل پنجم کتاب به تبیین مواضع و دیدگاه‌های جوامع یهودی در کشورهای آرژانتین، برزیل و شیلی در خصوص موضوعات سیاسی و بین‌المللی اختصاص دارد. یکی از بزرگ‌ترین نگرانی‌های جوامع یهودی در کشورهای آمریکای لاتین مناقشات موجود در خاورمیانه و به‌ویژه مسئله فلسطین و همچنین شرایط لبنان، ایران و خلیج فارس است. در رابطه با موضوع فلسطین موضع جوامع مزبور، حمایت بدون قید و شرط از رژیم صهیونیستی در تمامی جنبه‌هاست.

نویسنده کتاب اظهار می‌دارد که از آنجاکه مهاجران اولیه به کشورهای آمریکای لاتین عمدتاً از کشورهای سوریه و لبنان بودند و در میان آن‌ها هم مسیحی و هم مسلمان و هم یهودی یافت می‌شد، تفاهم زیادی بین آنان وجود داشت، ولی این تفاهم در سال ۱۹۴۷ با تأسیس رژیم صهیونیستی خاتمه یافت.

1. Confederación Israelita de Brasil
2. Federación Sionista de Chile

در فصل اول بخش دوم کتاب که به شرایط مهاجران مسلمان در آمریکای لاتین اختصاص دارد، طی یک مقدمه در مورد دین اسلام و انواع مذاهب آن و فرهنگ‌های موجود در آن گفته شده است که دین اسلام یک واقعیت گسترده و پیچیده است. جهان اسلام در برگیرنده اقوام، ملیت‌ها، فرهنگ‌ها و زبان‌های مختلف است و به همین دلیل نمی‌توان از یک اسلام واحد نام برد، بلکه اسلام در وهله اول یک اعتقاد مذهبی و سپس یک خط‌مشی سیاسی، یک مجموعه قوانین، یک فرهنگ، یک طرز تفکر و یک نحوه رفتار و زندگی است. اسلام از لحاظ فرهنگی قابل تقسیم به انواع مختلف است؛ از قبیل فرهنگ عربی، فرهنگ هند و ایرانی، فرهنگ ترکی، فرهنگ مالای و فرهنگ آفریقایی.

در رابطه با حضور مسلمانان در آمریکای لاتین باید در نظر داشت که این حضور عمدتاً متأثر از مهاجران مسلمان کشورهای عربی، آفریقایی و آسیایی است. حضور مسلمانان در آمریکای لاتین به زمان کشف قاره آمریکا توسط کریستف کلمب برمی‌گردد؛ زیرا در میان همراهان وی تعدادی مسلمان از اسپانیا بودند. سپس در فاصله قرن ۱۶ تا ۱۹ برده‌های مسلمان آفریقایی برای کار در مزارع نیشکر عمدتاً به جزایر کاراییب آورده شدند و هم‌اکنون نیز بازماندگان آن‌ها اکثریت جمعیت آن مناطق را تشکیل می‌دهند. در حوالی قرن نوزدهم دو جریان جدید مهاجرتی توسط مسلمانان شکل گرفت، یکی از هند و جزیره جاوه که طی آن کارگران مسلمان جهت کار به جزایر واقع در دریای کاراییب به‌ویژه سورینام، گویان، ترینیداد و توباگو مهاجرت کردند، و جریان دیگر که طی آن در اواخر قرن نوزدهم اعراب مسیحی و مسلمان سوریه و لبنان در پی تضعیف امپراتوری عثمانی به آمریکای لاتین مهاجرت کردند. یکی از مهم‌ترین تشکلهای مسلمانان در آمریکای لاتین سازمان اسلامی آمریکای لاتین^۱ است که مقرر آن در آرژانتین است و هدف آن، هماهنگی و سازمان‌دهی

پروژه‌های اسلامی متعلق به مسلمانان در کشورهای منطقه است. در رابطه با تعداد مسلمانان آمار مختلفی در دست است که تعداد آن‌ها را از ۶۱۲ هزار نفر تا شش میلیون نفر هم ذکر کرده‌اند. اسلام در سال‌های اخیر رشدی بیش از سایر ادیان داشته به نحوی که در منطقه آمریکای لاتین فقط در طول دهه ۱۹۹۰ در حدود ۴/۷ درصد رشد کرده است.

فصل دوم این بخش به بررسی وضعیت مسلمانان در آرژانتین پرداخته است. تعداد مسلمانان در میان مهاجران عرب آرژانتین به درستی مشخص نیست و آمار متفاوتی از ۶۰ هزار نفر تا ۷۰۰ هزار نفر هم ارائه شده است، ولی از این تعداد ۶۵ درصد سوری تبار، ۲۵ درصد لبنانی تبار و ۱۰ درصد هم فلسطینی تبار و غیره هستند. ۸۰ درصد این مسلمانان سنی مذهب، ۱۰ تا ۱۲ درصد شیعه لبنانی و ۸ تا ۱۰ درصد هم علویان و دروزی‌های سوری تبار هستند.

وضعیت مسلمانان در کشور برزیل در فصل سوم بخش دوم کتاب بررسی شده است. مهاجرت سازمان‌یافته اعراب به برزیل از سال ۱۸۸۰ آغاز شد و در فاصله سال‌های ۱۹۰۴ تا ۱۹۱۳ به اوج خود رسید. آمار مربوط به تعداد اعراب در برزیل از سه میلیون نفر تا دوازده میلیون نفر متفاوت است. کشورهای مبدأ مهاجران عرب به ترتیب سوریه و مصر هر کدام ۳۰ درصد، لبنان ۲۰ درصد و تونس ۱۰ درصد بوده‌اند. ۳۷/۵ درصد مهاجران عرب در برزیل کاتولیک، ۲۰/۸ درصد مسلمان و ۸/۳ درصد مسیحی ارتدکس هستند. در برزیل حدود صد مسجد و مرکز مذهبی اسلامی وجود دارد که این کشور را به مرکز اسلام در آمریکای لاتین تبدیل کرده است.

فصل چهارم به بررسی وضعیت مسلمانان در کشور شیلی پرداخته است. بر اساس مدارک موجود، نخستین مهاجران عرب در سال ۱۸۵۰ وارد شیلی شدند و مهاجرت آنان به طور پیوسته تا سال ۱۹۱۵ ادامه یافت. حدود ۶۰ درصد اعراب ساکن شیلی فلسطینی تبار، ۲۵ درصد سوری تبار و ۸ درصد لبنانی تبار هستند. آمار دقیق اعراب ساکن

شیلی مشخص نیست ولی برخی آمارها از ۶۰ هزار تا ۷۵ هزار نفر حکایت دارند. تعداد مسلمانان شیلی ۳۰۰۰ نفر است که اکثراً سنی مذهب و از بازماندگان مهاجران سوری، لبنانی و فلسطینی هستند.

مواردی را که باید در این کتاب در نظر داشت عبارت‌اند از:

۱. نویسنده یهودی است و باینکه سعی کرده در نوشتار خود منصف باشد، نتوانسته به این مهم نائل شود. وی ضمن توجه بیشتر به اقلیت یهودی و توضیح و تبیین بیشتر فعالیت آنان در مواردی سعی در تطهیر اقدامات یهودیان دارد و پیش‌داوری‌های وی متأثر از ذهنیتش است.

۲. در خلال توضیحات و شرح و تفسیر وقایع تاریخی می‌توان رد پای حمایت تلویحی از رژیم صهیونیستی را در گفتار وی مشاهده نمود.

۳. واقعیات و وضعیت مسلمانان نسبت به یهودیان با تلخیص بیشتری بیان شده و برخی اوقات نویسنده سعی کرده است تا آن‌ها را سازش‌ناپذیر و متمایل به خشونت نشان دهد. این امر احتمالاً ناشی از شناخت محدودتر وی نسبت به مسلمانان در مقایسه با یهودیان است.

۴. نویسنده سعی کرده است بنیادگرایی را وجه غالب در میان مسلمانان نشان دهد و آن را علت اقدامات تروریستی برخی گروه‌های بنیادگرا معرفی کند.

۵. نویسنده همچنین سعی کرده است برخی از گروه‌های مبارز مسلمان را که علیه اشغالگری رژیم صهیونیستی مبارزه می‌کنند تروریست معرفی کند.

۶. در این کتاب اقدامات دولت جمهوری اسلامی ایران در خصوص استفاده صلح‌آمیز از انرژی هسته‌ای و همچنین مخالفت با اشغالگری رژیم صهیونیستی اقدامات تحریک‌آمیز تلقی شده و نویسنده در این رابطه به دفاع از عملکرد آمریکا و رژیم صهیونیستی پرداخته است.

۷. علیرغم پیش‌داوری منفی نویسنده نسبت به اسلام و مسلمانان وی ناگزیر شده است برخی واقعیات را بازگو کند؛ از جمله اذعان به رشد سریع اسلام در میان مردم کشورهای آمریکای لاتین و کاهش جمعیت یهودیان ساکن در آن کشورها به دلایل مختلف از جمله مستحیل شدن در جوامع کشورهای منطقه و از یاد بردن آداب و رسوم مذهبی و سنتی خود و همچنین مهاجرت به فلسطین اشغالی.

با وجود موارد فوق، کتاب حاضر با توجه به اینکه اطلاعات سودمندی درباره اقلیت‌های مذهبی و به‌ویژه اقلیت یهودی در آمریکای لاتین به خواننده عرضه می‌کند، منبع مفیدی برای شناخت تحولات اجتماعی، فرهنگی و قومی این اقلیت‌ها برای علاقه‌مندان است.

